

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1631-1656	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 81'243:323.15(497.11-12-04)

Originalan naučni rad

Primljeno: 19.08.2012.

Revidirana verzija: 13.09.2012.

Mihailo Antović
 Dušan Stamenković
 Univerzitet u Nišu
 Filozofski fakultet
 Departman za anglistiku
 Niš
 Miloš Tasić
 Univerzitet u Nišu
 Mašinski fakultet
 Niš

ODNOS IZMEĐU ZNANJA STRANIH JEZIKA I PERCEPCIJE IDENTITETA U POGRANIČNIM OPŠTINAMA JUGOISTOČNE SRBIJE*

Apstrakt

Osnovni cilj ovog rada bilo je ispitivanje korelacija između uspeha ispitanika u učenju stranog jezika u dvema srednjim školama u jugoistočnoj Srbiji (iz Niša i Bosilegrada) i njihovih stavova prema odnosu između nacionalnog identiteta i jezika. Anketnim upitnikom obuhvaćeno je po četrdesetoro učenika trećeg i četvrtog razreda gimnazije srpske i bugarske nacionalnosti. Upitnik je sadržao tri grupe pitanja: (1) ona koja su ispitivala stepen tzv. „jezičkog nacionalizma“, (2) ona koja su proveravala stavove učenika o učenju različitih stranih jezika i (3) ona o ocenama koje su učenici imali iz maternjeg i stranih jezika. Analiza odgovora pomogla nam je da zaključimo da u obe ispitivane populacije preovlađuju kosmopolitski sentiment, da učenici izdvajaju engleski kao strani jezik izbora, te da ne postoje jake korelacije između izabranog stranog jezika i uspešnosti u njegovom učenju sa jedne i indeksa jezičkog nacionalizma sa druge strane.

Ključne reči: jezički nacionalizam, jezički kosmopolitizam, pograničje, strani jezici, identitet, jugoistočna Srbija

mantovic@gmail.com, mihailo.antovic@filfak.ni.ac.rs

* Pripremljeno u okviru projekta *Održivost identiteta Srba i nacionalnih manjina u pograničnim opštinama istočne i jugoistočne Srbije* (179013), koji se izvodi na Univerzitetu u Nišu – Mašinski fakultet, a finansira ga Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

**THE RELATION BETWEEN THE KNOWLEDGE OF
FOREIGN LANGUAGES AND THE PERCEPTION OF IDENTITY
IN BORDER MUNICIPALITIES OF SOUTHEAST SERBIA**

Abstract

The basic aim of this paper was to examine the correlations between the success of the respondents in foreign language learning in two high schools in south-eastern Serbia (from Niš and Bosilegrad), and their attitudes toward the relationship between national identity and language. A survey questionnaire was distributed to forty third- and fourth-grade high school students in each town, of both Serbian and Bulgarian nationality. The questionnaire comprised three groups of questions: (1) the ones which examined the level of the so-called “linguistic nationalism”, (2) the ones which tested the attitudes of the students toward learning various foreign languages, and (3) the ones concerning the marks that students achieved in mother and foreign language subjects. The analysis of the responses resulted in the conclusion that cosmopolitan sentiments were dominant in both examined populations, that students specify English as their language of choice and that there are no significant correlations between the chosen foreign language and successful learning, on the one hand, and the index of linguistic nationalism, on the other.

Key Words: Linguistic Nationalism, Linguistic Cosmopolitanism, Border, Foreign Languages, Identity, Southeastern Serbia

UVOD

Ovaj rad ima za cilj da ispita eventualne korelacije između (1) znanja stranih jezika kod ispitanika i (2) odnosa prema učenju stranih jezika sa njihovim stavova prema pitanju odnosa između nacionalnog identiteta i jezika u dvema srednjim školama u jugoistočnoj Srbiji (iz Niša i Bosilegrada). Anketnim upitnikom obuhvatili smo po četrdesetoro ispitanika srpske i bugarske nacionalnosti, učenika trećeg i četvrtog razreda gimnazije. U slučaju obe populacije, anketiranje je sprovedeno marta meseca 2012. godine, nekoliko dana nakon što je Srbija dobila status kandidata za članstvo u EU. U trenutku ispitivanja, veći deo školskog sistema težio je usklađivanju (a jednim delom je već bio usklađen) sa evropskim standardima iz domena obrazovanja, što uključuje i afirmativan stav prema učenju većeg broja stranih jezika i što se odnosi na oba ispitivana područja. Upitnik je sadržao tri grupe pitanja: ona koja su ispitivala stepen tzv. „jezičkog nacionalizma“, ona koja su proveravala stavove učenika o adekvatnosti učenja različitih stranih jezika (engleskog, ruskog, španskog, kineskog), te ona o ocenama koje su učenici u trenutku ispitivanja imali iz maternjeg i stranih jezika. Analiza

ove tri grupe odgovora i ukrštanje prve i druge, odnosno prve i treće grupe odgovora pomogli su nam da zaključimo kako su, u obe ispitivane populacije, preovladali kosmopolitski sentiment, uz nešto tradicionalnije stavove u pograničju (ali samo kod odgovora na nekolicinu pojedinačnih pitanja), kao i da vidimo kakav je odnos između procenjenog nivoa jezičkog nacionalizma i jezičkog kosmopolitizma, sa jedne strane, i stavova prema učenju stranih jezika i uspešnosti u njihovom savlađivanju, sa druge. U obe populacije engleski je strani jezik izbora, dok su preostala tri ponuđena odgovora (kineski, ruski, španski) izazvala podeljene reakcije – od želje da se dati jezik uči, do izrazite želje da se on *ne* uči, često u gotovo identičnim procentima.

Odnos maternjeg jezika i nacionalnog identiteta dosta je izučavan u sociolingvistici. Obično se smatra da u tradicionalnijim, delimično konzervativnim (akademske) krugovima preovlađuju stavovi o neraskidivoj povezanosti jezika, nacije i države. Datu vezu deskriptivna lingvistika je odavno napustila (npr. Hudson, 1981), no i danas u široj javnosti ponekad postoji verovanje u to da maternji jezik motiviše, definiše, a u dobroj meri i čuva nacionalni identitet od potpadanja pod globalizacioni uticaj (za diskusiju v. Павловић & Јовановић, 2012). Stav o povezanosti jezika, nacije i države, te teza da se čovečanstvo prirodno deli na nacije od kojih svaka poseduje svoj osobeni i neponovljivi karakter, pri čemu je jezik garant te posebnosti, može se nazvati *jezičkim nacionalizmom* (Бугарски, 2002, str. 60). Ovaj oblik nacionalizma jeste evropska romantičarska kreacija, koja je u datom kontekstu doprinela buđenju nacionalne svesti i afirmacije pojedinih nacija. Pored toga, ova vrsta nacionalizma dovodila je i do proglašavanja nacionalnog jezika nacionalnom svetinjom, što je u nekim slučajevima dobijalo oblik ekstremnog purizma, tj. stvaranja imperativa odbrane nacionalnog jezika i pisma, pa i prezrivo i isključivo odnosa prema drugim jezicima i njihovim govornicima, a ponekad i njegove upotrebe kao aktivnog instrumenta sukoba i oružja u borbi protiv drugih (v. Бугарски, 2002, str. 65–78; Greenberg, 2004, str. 9–12). S druge strane, stanovište kojim se negira prethodni stav, dakle kod kojeg se ne postavlja jasna korelacija između nacionalnog i jezičkog identiteta, nazvaćemo *jezičkim kosmopolitizmom*, terminom koji se u ovom kontekstu prvi put pominje u Pavlović i Jovanović, 2012. Na taj način, i u ovom radu, stavovi kojima bi se mogla podržati teza o čvrstoj vezi između jezičkog i nacionalnog smatrani su za indikator nacionalizma, i obrnuto: ukoliko bi se ispitanici složili sa stavovima koji ukazuju na delimično ili potpuno razdvajanje jezika i nacionalnog identiteta, onda je, u našoj interpretaciji, takav odgovor ukazivao na više kosmopolitske, a manje tradicionalne stavove. (Videti: Edwards, 2009; Fishman, 1999; Fought, 2006; Greenberg, 2004; Joseph, 2004; Mac Giola Chríost, 2003; kao i Бугарски, 2010; Vlahović, 1989; Vlahović, 1990 i 1997; Ђоровић, 2004; Игњачевић, 1998; Kalogjera,

1985; Ковачевић, 2004; Ковачевић, 2005; Стојић, 1991 i Škiljan, 1988).

Što se tiče veze između percepcije nacionalnog identiteta i uspešnosti u učenju *stranih jezika*, ili makar *želje*, tj. *Motivacije* da se uči određeni strani jezik, situacija je teorijski nešto manje jasna. Ipak, i ovim povodom strani izvori navode nesumnjiv uticaj političkih faktora. Tako, na primer, Pavlenko (Pavlenko, 2003) razmatra taj odnos kroz jukstapoziciju tri socioistorijska konteksta u kojima su društvenopolitički događaji doveli do značajnih promena u izboru stranih jezika kojima će se deca u određenom delu sveta podučavati: Sjedinjene Države posle Prvog svetskog rata, Sovjetski Savez posle Drugog svetskog rata, te Istočnu Evropu nakon pada komunizma. Rad konstatuje da se strategija učenja stranih jezika (pa samim tim i *izbora jezika* koji će se nuditi u školama) menjala onako kako su se menjale političke okolnosti, te da su promene u nacionalnom identitetu i političkim savezima imale implikacija i na politiku učenja stranih jezika. U zaključku ova studija ističe da učenici stranih jezika mogu da izaberu da izgrade suprotstavljene identitete u učionici: jedni će, iz patriotskih razloga, odbaciti jezike koji im se nude, dok će drugi često da odbace dominantan nacionalni identitet i početi da stvaraju alternativni identitet, između ostalog i kroz strani jezik. Čini se da je distinkcija kod nas između „onih koji više vole da uče engleski, odnosno ruski“ upravo bazirana na jednom sličnom razmišljanju.

Imajući u vidu upravo ovakve teorijske stavove, dizajnirali smo ovu studiju. Namera nam je bila da ispitamo kakav je odnos između percepcije jezika i identiteta u pograničju kod populacije niških i bosilegradskih gimnazijalaca, a zatim da proverimo i kakav stav dati gimnazijalci imaju prema učenju pojedinih uticajnih stranih jezika (engleskog, ruskog, španskog, kineskog), te kakav je njihov uspeh u učenju stranih jezika. Konačno, želeli smo i da proverimo da li postoje korelacije između nekih grupa dobijenih podataka.

ISPITANICI, EKSPERIMENTALNA PROCEDURA I UPITNIK

Eksperimentalnu grupu u ovom istraživanju činilo je četrdesetoro nasumično izabranih učenika i učenica trećeg i četvrtog razreda gimnazije u Bosilegradu, dok je kontrolna grupa bila sastavljena od istog broja nasumično izabranih učenika i učenica niške gimnazije „Stevan Sremac“ (radi se uglavnom o učenicima rođenim 1993. i 1994. godine). Procedura se sastojala od popunjavanja upitnika u trajanju od 45 minuta i u oba slučaja se obavila u 2 sesije od po 20 ispitanika, kako bi se izbeglo eventualno prepisivanje odgovora.

Upitnik je, pored uobičajenih demografskih pitanja i pitanja vezanih za religioznost, sadržao 43 pitanja i stava, koji su imali zadatak da izmere tri grupe stavova – indeks jezičkog nacionalizma/ko-

smopolitizma, odnos prema učenju stranih jezika i uspešnost u njihovom savlađivanju. Stavovi su bili zatvorenog tipa, sa alternativnim ponuđenim odgovorima, da i ne, dok su pitanja u velikoj većini bila otvorenog tipa (videti prilog). Svi odgovori iz upitnika potom su uneti u program za statističku obradu podataka SPSS. U okviru šireg istraživanja vezanog za odnos jezika i identiteta (Павловић & Јовановић, 2012; Павловић & Тасић, 2013; Антовић & Стаменковић, 2013), jedan broj stavova iz glavnog dela upitnika i pitanja vezana za religioznost upotrebljen je za izračunavanje „indeksa jezičkog nacionalizma” (u tabelama dat kao IndJN) – manja vrednost ovog indeksa ukazivala je na to da kod ispitanika pretežu stavovi za koje se može reći da se kroz njih reflektuje jezički kosmopolitizam, dok su više vrednosti indeksa ukazivale na to da kod ispitanika preovlađuje jezički nacionalizam (neki od ovih stavova jesu: *Prirodno je da svaka nacija ima svoj nacionalni jezik i svoju nacionalnu državu; Maternji jezik je vrhunski i konačni izraz nacionalnog identiteta; Narod bez svog jezika i države osuđen je na propast; Maternji jezik svakog naroda u sebi sadrži celokupnu dušu, celokupnu prošlost, sve duhovne vrednosti i stvaralačke zamisli tog naroda*, itd.). Kada je reč o stavovima koji su korišćeni za izračunavanje pomenutog indeksa, uneti odgovori rekodirani su na sledeći način. Za odgovor za koji se može smatrati da predstavlja odraz jezičkog nacionalizma na predstavljenih 28 sudova računala se vrednost 1, dok se za odgovor kojim bi mogao da se ispoljava jezički kosmopolitizam računala vrednost 0 – indeks jezičkog nacionalizma dobijen je u zbiru ovih „jedinica“. Parametar kojim je mereno stanovište suprotstavljeno prethodnom nazvan je „indeksom jezičkog kosmopolitizma” (u tabelama dat kao IndJK) i dobijen je sabiranjem odgovora suprotnih onima koji su korišćeni pri izračunavanju indeksa jezičkog nacionalizma.

Druga grupa stavova imala je zadatak da pokaže odnos učenika prema stranim jezicima i učenju stranih jezika (ovde spadaju stavovi kao što su sledeći: *Treba učiti kineski, jer je to jezik budućnosti; Treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik; Svi bi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik; Deca treba da počnu sa učenjem stranih jezika u što ranijem detinjstvu; Smatram da moji vršnjaci u govoru koriste previše engleskih reči*, itd.). Treća grupa pitanja odnosila se na ocene koje učenici imaju iz maternjeg i iz stranih jezika u školi, pod pretpostavkom da one makar delimično ukazuju na nivo uspešnosti njihovog učenja (npr. *Koju ocenu imate iz prvog stranog jezika u školi?; Koju ocenu imate iz drugog stranog jezika u školi?*).

Test pouzdanosti skala u odnosu na zadate stavove i u odnosu na svih 80 ispitanika pokazao je relativno visoku vrednost – 0,842 (Cronbach's Alpha). Zbog činjenice da je u obrađenoj pograničnoj opštini (Bosilegrad) veći deo stanovništva bugarske nacionalnosti, upitnik je štampan na dva jezika, srpskom i bugarskom. I pored ovoga, velika većina bosilegradskih učenika i učenica odabrala je upitnik na srpskom.

REZULTATI I DISKUSIJA

Jezik i nacionalni identitet

Stavovi vezani za pitanja odnosa nacionalnog identiteta i jezika i indeks jezičkog nacionalizma imali su za zadatak da pokažu kakve su razlike u poimanju ovog odnosa između učenika u pograničju na jednoj strani i niških učenika na drugoj. Sam indeks jezičkog nacionalizma (minimalna vrednost 0, maksimalna vrednost 28) pokazuje da nema preterano velikih razlika između dve grupe učenika, a da neznatno veći indeks jezičkog nacionalizma pokazuju bosilegradski učenici. Prosečna vrednost indeksa jezičkog nacionalizma (12,69 od mogućih 28) ukazuje na to da, uz određene ograde u pogledu nepostojanja jasno određene granice između nacionalizma i kosmopolitizma i relativno malog boja ispitanika, u obe populacije preovlađuju kosmopolitski stavovi (tabela 1):

Tabela 1. Indeks jezičkog nacionalizma u odnosu na područje

Table 1. Linguistic Nationalism Index in relation to region

Područje	Prosek IndJN	Broj	Stand. dev.
<i>Bosilegrad</i>	13,32	40	4,28
<i>Niš</i>	12,05	40	3,60
<i>Ukupno</i>	12,69	80	3,98

Ukoliko se ograničimo na pograničnu populaciju i uporedimo indekse jezičkog nacionalizma prema ostalim demografskim parametrima, poput nacionalnosti, pola i godine rođenja, dobijamo podatke koji mogu da ukažu na to da su skorija godina rođenja, muški pol i naročito srpska nacionalnost faktori koji pokazuju viši stepen indeksa jezičkog nacionalizma u Bosilegradu. Primetno je i da oni učenici koji se nisu izjasnili u pogledu nacionalne pripadnosti imaju niži prosečni indeks jezičkog nacionalizma (tabela 2, 3 i 4):

Tabela 2. Indeks jezičkog nacionalizma u Bosilegradu odnosu na nacionalnu pripadnost

Table 2. Linguistic Nationalism Index in Bosilegrad in relation to nationality

Nacionalnost	Prosek IndJN	Broj	Stand. dev.
<i>Srpska</i>	18,20	5	8,07
<i>Bugarska</i>	12,82	28	2,60
<i>Šopska</i>	18,00	1	
<i>Nema podataka</i>	10,83	6	4,12
<i>Ukupno</i>	13,32	40	4,28

Tabela 3. Indeks jezičkog nacionalizma u Bosilegradu odnosu na pol

Table 3. Linguistic Nationalism Index in Bosilegrad in relation to age

Pol	Prosek IndJN	Broj	Stand. dev.
Muški	15,00	15	5,39
Ženski	12,32	25	3,16
Ukupno	13,33	40	4,28

Tabela 4. Indeks jezičkog nacionalizma u Bosilegradu odnosu na godinu rođenja

Table 4. Linguistic Nationalism Index in Bosilegrad in relation to year of birth

Godina rođenja	Prosek IndJN	Broj	Stand. dev.
1993	12,75	16	3,36
1994	13,95	19	5,31
Ostalo	12,67	4	3,21
Ukupno	13,33	39	4,33

Kada je reč o pojedinačnim stavovima koji su odslikavali neke elemente videnja odnosa između nacionalnog identiteta i jezika (ili elemenata jezika), bilo je primetno da učenici iz pograničja pokazuju nešto tradicionalnije shvatanje ovih odnosa. Tako se, na primer, većina bosilegradskih učenika složila sa stavom da je *maternji jezik vrhunski i konačni izraz nacionalnog identiteta*, za razliku od niških učenika, kod kojih je procenat slaganja bio znatno manji (tabela 5):

Tabela 5. Pregled odgovora na stav broj 15: Maternji jezik je vrhunski i konačni izraz nacionalnog identiteta

Table 5. Overview of responses to attitude 15: Mother tongue is the highest and final expression of national identity

Odgovor	Područje		Ukupno
	Bosilegrad	Niš	
Da	27	19	46
%	67,5%	47,5%	57,5%
Ne	10	20	30
%	25,0%	50,0%	37,5%
Nema podataka	3	1	4
%	7,5%	2,5%	5,0%
Ukupno	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Slična je i situacija sa tvrdnjom da su *višejezičnost i multikulturalnost prirodno stanje većeg dela čovečanstva i izvor bogatstva, a ne pretnja nacionalnom identitetu*, koja pokazuje nešto veću tendenciju niških učenika da se sa njom slože (iako bosilegradski učenici žive u sredini koja je samo po sebi i višejezična i multikulturalna) (tabela 6):

Tabela 6. Pregled odgovora na stav broj 10: Višejezičnost i multikulturalnost su prirodno stanje većeg dela čovečanstva i izvor bogatstva, a ne pretnja nacionalnom identitetu

Table 6. Overview of responses to attitude 10: Multilingualism and multiculturalism are a natural state of the majority of humankind and a source of wealth, and not a threat to national identity

Odgovor	Područje		Ukupno
	Bosilegrad	Niš	
<i>Da</i>	27	37	64
%	67,5%	92,5%	80,0%
<i>Ne</i>	6	3	9
%	15,0%	7,5%	11,2%
<i>Nema podataka</i>	7	0	7
%	17,5%	.0%	8,8%
<i>Ukupno</i>	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Donekle čudi odgovor na tvrdnju da *pismo (na primer: ćirilica, latinica) nije obavezan i nepromenljiv deo nacionalnog identiteta*. Očekivalo bi se da bosilegradska populacija, koja pretežno govori bugarskim jezikom ili njegovom kombinacijom sa srpskim (što oni nazivaju jednostavno „dijalektom“), pokaže veće protivljenje ovakvoj tvrdnji, jer bugarski jezik ima samo jedno pismo u upotrebi. Međutim, niški učenici su pokazali čak i znatno veći stepen neslaganja (tabela 7):

Tabela 7. Pregled odgovora na stav broj 5: Pismo (na primer: ćirilica, latinica) nije obavezan i nepromenljiv deo nacionalnog identiteta

Table 7. Overview of responses to attitude 5: The script (for example: Cyrillic, Latin) is not a mandatory and unchangeable part of national identity

Odgovor	Područje		Ukupno
	Bosilegrad	Niš	
<i>Da</i>	18	10	28
%	45,00%	25,00%	35,00%

<i>Ne</i>	18	28	46
%	45,00%	70,00%	57,50%
<i>Nema podataka</i>	4	2	6
%	10,00%	5,00%	7,50%
<i>Ukupno</i>	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Strani jezici i učenje stranih jezika

Kada je reč o stavovima koji se tiču stranih jezika i njihovog učenja, možemo ih razvrstati u tri kategorije – četiri stava testirala su odnos ispitanika prema samom procesu učenja stranih jezika, šest stavova ispitalo je odnos ispitanika prema učenju i važnosti engleskog jezika, kao prvog stranog jezika u školama u Srbiji, a četiri stava imala su za cilj da provere odnos ispitanika prema učenju ruskog, kineskog i španskog jezika. Rezultati pokazuju da učenici iz oba ispitivana podneblja uvažavaju vrednost učenja stranih jezika, kao i potrebu da učenje stranih jezika treba da počne na ranom uzrastu (stavovi 24 i 27: *Učenje drugih jezika daje uvid u druge kulture i proširuje vidike i znanja* i *Deca treba da počnu sa učenjem stranih jezika u što ranijem detinjstvu*). Manje razmimoilaženje u stavovima dve populacije javilo se kod stava da nas učenje stranih jezika udaljava od sopstvenog nacionalnog identiteta (33): bosilegradski ispitanici bili su nešto manje sigurni kod negiranja ove tvrdnje, pa zato imamo neznatno više pozitivnih odgovora. Nešto veće neslaganje javlja se kod stava da *dete ne treba učiti stranim jezicima dok tečno i logično ne progovori na svom maternjem jeziku* (17), kod koga su niški učenici imali veći procenat neslaganja, a bosilegradski učenici veći procenat slaganja. Ovde čudi to što su odgovori bosilegradskih učenika na stavove (17), da *dete ne treba učiti stranim jezicima dok tečno i logično ne progovori na svom maternjem jeziku* i (27), da *deca treba da počnu sa učenjem stranih jezika u što ranijem detinjstvu*, veoma slični, iako su same tvrdnje u određenoj meri suprotstavljene jedna drugoj (tabela 8).

Tabela 8. Stavovi učenika prema učenju stranih jezika

Table 8. Student attitudes toward learning foreign languages

Stav	Odgovor	Područje		Ukupno
		Bosilegrad	Niš	
<i>Dete ne treba učiti stranim jezicima dok tečno i logično ne progovori na svom maternjem jeziku (17)</i>	<i>Da</i>	24	15	39
	%	60,0%	37,5%	48,8%
	<i>Ne</i>	13	25	38
	%	32,5%	62,5%	47,5%
	<i>Nema podataka</i>	3	0	3
	%	7,5%	0,0%	3,8%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%	

<i>Učenje drugih jezika daje uvid u druge kulture i proširuje vidike i znanja (24)</i>	<i>Da</i>	37	39	76
	%	92,5%	97,5%	95,0%
	<i>Ne</i>	2	1	3
	%	5,0%	2,5%	3,8%
	<i>Nema podataka</i>	1	0	1
	%	2,5%	0,0%	1,2%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>Deca treba da počnu sa učenjem stranih jezika u što ranijem detinjstvu (27)</i>	<i>Da</i>	28	26	54
	%	70,0%	65,0%	67,5%
	<i>Ne</i>	11	14	25
	%	27,5%	35,0%	31,2%
	<i>Nema podataka</i>	1	0	1
	%	2,5%	,0%	1,2%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>Učenje stranih jezika udaljava od sopstvenog nacionalnog identiteta (33)</i>	<i>Da</i>	8	3	11
	%	20,0%	7,5%	13,8%
	<i>Ne</i>	30	37	67
	%	75,0%	92,5%	83,8%
	<i>Nema podataka</i>	2	0	2
	%	5,0%	0,0%	2,5%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Stavovi koji su za zadatak imali da pokažu odnos učenika prema učenju engleskog jezika pokazali su prilično veliki nivo podudaranja u odgovorima učenika iz pograničja sa odgovorima učenika iz Niša. Obe populacije su sa velikom sigurnošću potvrdile da bi svi *trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik (22)*, da *u životu bolje prolaze oni koji dobro znaju engleski jezik (25)* i da *neznanje engleskog jezika znatno otežava korišćenje tehnologije (30)*, pa čak i znatno ozbiljniju tvrdnju kao što je *engleski jezik smatram bitnim i neotudivim delom svog identiteta koji me umnogome definiše (28)*. Uz manje neslaganje, populacije su odrično odgovorile na tvrdnju da *ne treba učiti engleski, jer globalna dominacija Amerike opada (13)*, što se slaže sa prethodno potvrđenim stavovima. Jedina veća razlika u odgovorima javila se kod stava (29) *trebalo bi da se engleski izučava kao izborni, a ne obavezan predmet u školama*, pri čemu su se niški ispitanici u većoj meri usprotivili ovakvoj ideji (tabela 9):

Tabela 9. Stavovi učenika prema učenju engleskog jezika
 Table 9. Student attitudes toward learning the English language

Stav	Odgovor	Područje		Ukupno
		Bosilegrad	Niš	
<i>Ne treba učiti engleski, jer globalna dominacija Amerike opada (13)</i>	<i>Da</i>	7	2	9
	%	17,5%	5,0%	11,2%
	<i>Ne</i>	33	38	71
	%	82,5%	95,0%	88,8%
	<i>Nema podataka</i>	0	0	0
	%	0,0%	0,0%	0,0%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>Svi bi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik (22)</i>	<i>Da</i>	32	32	64
	%	80,0%	80,0%	80,0%
	<i>Ne</i>	8	8	16
	%	20,0%	20,0%	20,0%
	<i>Nema podataka</i>	0	0	0
	%	0,0%	0,0%	0,0%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>U životu bolje prolaze oni koji dobro znaju engleski jezik (dobijaju bolje poslove, stipendije za školovanje u inostranstvu i sl.) (25)</i>	<i>Da</i>	30	32	62
	%	75,0%	80,0%	77,5%
	<i>Ne</i>	7	8	15
	%	17,5%	20,0%	18,8%
	<i>Nema podataka</i>	3	0	3
	%	7,5%	0,0%	3,8%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>Engleski jezik smatram bitnim i neotudivim delom svog identiteta koji me umnogome definiše (kroz muziku koju slušam, filmove i serije koje gledam...) (28)</i>	<i>Da</i>	27	32	59
	%	67,5%	80,0%	73,8%
	<i>Ne</i>	11	7	18
	%	27,5%	17,5%	22,5%
	<i>Nema podataka</i>	2	1	3
	%	5,0%	2,5%	3,8%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
<i>Trebalo bi da se engleski izučava kao izborni, a ne obavezan predmet u školama (29)</i>	<i>Da</i>	15	8	23
	%	37,5%	20,0%	28,8%
	<i>Ne</i>	24	32	56
	%	60,0%	80,0%	70,0%
	<i>Nema podataka</i>	1	0	1
	%	2,5%	0,0%	1,2%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

<i>Neznanje engleskog jezika znatno otežava korišćenje tehnologije (prvenstveno kompjutera i mobilnih telefona) (30)</i>	<i>Da</i>	34	38	72
	%	85,0%	95,0%	90,0%
	<i>Ne</i>	5	2	7
	%	12,5%	5,0%	8,8%
	<i>Nema podataka</i>	1	0	1
	%	2,5%	0,0%	1,2%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Kada je reč o stavovima vezanim za učenje ostalih stranih jezika, zanimljiva je gotovo istovetna podeljenost obe populacije u pogledu učenja španskog jezika (stav 20), kao i odnos prema potrebi učenja ruskog jezika. Naime, obe populacije bile su u većoj meri složne u negiranju stava da *ne treba učiti ruski, jer nam Rusija nikada u istoriji nije iskreno pomogla* (11), ali su bosilegradski ispitanici bili sigurniji u potvrđivanju stava da *treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji* (23). Kada je u pitanju učenje kineskog jezika, može se reći da ni jedna ni druga populacija ne pokazuje dovoljnu podršku stavu da ovaj jezik treba učiti (16) (tabela 10):

Tabela 10. Stavovi učenika prema učenju ostalih jezika

Table 10. Student attitudes toward learning other languages

		Područje		Ukupno
		Bosilegrad	Niš	
<i>Ne treba učiti ruski, jer nam Rusija nikada u istoriji nije iskreno pomogla (11)</i>	<i>Da</i>	6	1	7
	%	15,0%	2,5%	8,8%
	<i>Ne</i>	32	39	71
	%	80,0%	97,5%	88,8%
	<i>Nema podataka</i>	2	0	2
	%	5,0%	0,0%	2,5%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Treba učiti kineski, jer je to jezik budućnosti (16)</i>	<i>Da</i>	14	11	25
	%	35,0%	27,5%	31,2%
	<i>Ne</i>	26	28	54
	%	65,0%	70,0%	67,5%
	<i>Nema podataka</i>	0	1	1
	%	0,0%	2,5%	1,2%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

<i>Treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik (20)</i>	<i>Da</i>	19	19	38
	%	47,5%	47,5%	47,5%
	<i>Ne</i>	20	20	40
	%	50,0%	50,0%	50,0%
	<i>Nema podataka</i>	1	1	2
	%	2,5%	2,5%	2,5%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji (23)</i>	<i>Da</i>	20	12	32
	%	50,0%	30,0%	40,0%
	<i>Ne</i>	18	28	46
	%	45,0%	70,0%	57,5%
	<i>Nema podataka</i>	2	0	2
	%	5,0%	0,0%	2,5%
	<i>Ukupno</i>	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Korelacije između indeksa jezičkog kosmopolitizma i odnosa prema stranim jezicima i njihovom učenju

Ukrštanje odgovora dobijenih na stavove iz prve i druge grupe pitanja pokazuje različite tendencije kada su u pitanju dve ispitivane populacije. Za potrebe ovog ukrštanja uzeti su u obzir pozitivni stavovi (uglavnom oni koje počinju sa *treba učiti*) i indeks jezičkog kosmopolitizma. Kod bosilegradskih učenika, jedina statistički značajna pozitivna korelacija javlja se između pozitivnih odgovora na stavove da *treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik* i da *treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji*, dok indeks jezičkog kosmopolitizma, suprotno očekivanjima, pokazuje značajne negativne korelacije sa pozitivnim odgovorima na stav da bi *svi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik*. Razlog za ovako čudnu korelaciju verovatno možemo da nađemo u samoj formulaciji ovog stava. Pretpostavlja se da su oni koji su pokazali veći nivo jezičkog kosmopolitizma generalno umereniji od onih koji teže jezičkom nacionalizmu. U skladu sa ovim, postoji mogućnost da su se oni svojim odgovorom ogradili od sveobuhvatnosti ovog stava, odnosno tvrdnje da bi baš *svi* trebalo da uče ovaj jezik (tabela 11). Zanimljivo je da se slična, ali nedovoljno značajna, negativna korelacija između ova dva parametra javlja i kod niške učeničke populacije. Za razliku od bosilegradske populacije, kod niških ispitanika srećemo statistički značajne pozitivne korelacije između indeksa jezičkog kosmopolitizma i odnosa prema učenju kineskog, ruskog i španskog jezika, dok se jedina važna (i to potpuna) korelacija između potvrđivanja stavova o učenju ova četiri jezika javlja između stavova koji se tiču kineskog i španskog (tabela 12).

Tabela 11. Pregled korelacija između indeksa jezičkog kosmopolitizma i odnosa prema stranim jezicima i njihovom učenju – Bosilegrad

Table 11. Overview of correlations between Linguistic Cosmopolitanism Index and relation toward foreign languages and learning them – Bosilegrad

		<i>IndJK</i>	<i>Stav 1</i>	<i>Stav 2</i>	<i>Stav 3</i>	<i>Stav 4</i>
<i>IndJK</i>	Pearson Correlation	1	0,080	0,037	-0,495**	0,239
	Sig. (2-tailed)		0,623	0,818	0,001	0,138
	N	40	40	40	40	40
<i>Stav 1</i>	Pearson Correlation	0,080	1	0,125	-0,157	-0,077
	Sig. (2-tailed)	0,623		0,442	0,333	0,638
	N	0	40	40	40	40
<i>Stav 2</i>	Pearson Correlation	0,037	0,125	1	-0,072	0,693**
	Sig. (2-tailed)	0,818	0,442		0,658	0,000
	N	0	40	40	40	40
<i>Stav 3</i>	Pearson Correlation	-0,495**	-0,157	-0,072	1	-0,111
	Sig. (2-tailed)	0,001	0,333	0,658		0,495
	N	0	40	40	40	40
<i>Stav 4</i>	Pearson Correlation	0,239	-0,077	0,693**	-0,111	1
	Sig. (2-tailed)	0,138	0,638	0,000	0,495	
	N	40	40	40	40	40

** Korelacija je značajna na nivou 0,01.
 IndJK – Indeks jezičkog kosmopolitizma
 Stav 1 - Treba učiti kineski, jer je to jezik budućnosti.
 Stav 2 - Treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik.
 Stav 3 - Svi bi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik.
 Stav 4 - Treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji.

Tabela 12. Pregled korelacija između indeksa jezičkog kosmopolitizma i odnosa prema stranim jezicima i njihovom učenju – Niš

Table 12. Overview of correlations between Linguistic Cosmopolitanism Index and relation toward foreign languages and learning them – Niš

		<i>IndJK</i>	<i>Stav 1</i>	<i>Stav 2</i>	<i>Stav 3</i>	<i>Stav 4</i>
<i>IndJK</i>	Pearson Correlation	1	0,415**	0,413**	-0,257	0,405**
	Sig. (2-tailed)		0,008	0,008	0,110	0,010
	N	40	40	40	40	40

Stav 1	Pearson Correlation	0,415**	1	1,000**	-0,075	0,114
	Sig. (2-tailed)	0,008		0,000	0,646	0,483
	N	40	40	40	40	40
Stav 2	Pearson Correlation	0,413**	1,000**	1	-0,068	0,112
	Sig. (2-tailed)	0,008	0,000		0,676	0,490
	N	40	40	40	40	40
Stav 3	Pearson Correlation	-0,257	-0,075	-0,068	1	0,191
	Sig. (2-tailed)	0,110	0,646	0,676		0,238
	N	40	40	40	40	40
Stav 4	Pearson Correlation	0,405**	0,114	0,112	0,191	1
	Sig. (2-tailed)	0,010	0,483	0,490	0,238	
	N	40	40	40	40	40
** Korelacija je značajna na nivou 0,01. IndJK – Indeks jezičkog kosmopolitizma Stav 1 - Treba učiti kineski, jer je to jezik budućnosti. Stav 2 - Treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik. Stav 3 - Svi bi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik. Stav 4 - Treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji.						

Uspešnost u učenju stranih jezika

Kada je u pitanju procena uspešnosti u učenju stranih jezika, u ovom istraživanju korišćena je posredna metoda – učenici su u završnom delu upitnika imali zadatak da upišu ocene koje trenutno imaju iz svih jezičkih predmeta u školi, gde smo, svakako, očekivali da će u svojim odgovorima oni biti iskreni. Ovde postoje dve vrste ograda u pogledu povezivanja uspešnosti učenja stranih jezika i naših dobijenih prosečnih ocena – (1) najpre, postoji mogućnost da je jedan deo učenika upisivao ocene veće od onih koje zapravo imaju; uz to, (2) moramo imati u vidu i činjenicu da kriterijumi ocenjivanja mogu da se razlikuju. Zbog ovoga, dobijenim brojevima i poređenju koje iz njih proističe moramo prići sa određenim rezervama.

Kada je u pitanju prosečna ocena iz predmeta maternji jezik, koji je kod bosilegradskih učenika uglavnom bugarski (65%), a kod niških srpski (95%), rezultati su sledeći: prosečna ocena iz maternjeg jezika u Bosilegradu je 4,59 (sa ukupno 22 petice), dok je prosečna ocena iz predmeta srpski jezik kod niških učenika 4,95 (sa čak 38 petica). Ispitanici su upitani i da li se još nekim jezikom služe jednako dobro kao svojim maternjim. Obe populacije su na ovo pitanje odgovorile potvrdno – bosilegradska sa 75% pozitivnih odgovora, a niška sa 92,5%. Kada su u pitanju ocene iz jezika koji učenici smatraju svojim drugim jezikom, rezultati pokazuju da je prosečna ocena iz ovog jezika u Bosilegradu 4,57,

a u Nišu 4,98. Pretpostavlja se da se kod niške populacije uglavnom radilo o engleskom jeziku, dok se u slučaju bosilegradske populacije radilo verovatno o srpskom kod bugarske populacije, o bugarskom kod srpske populacije ili o engleskom jeziku kod jedne od dve populacije. Zbog moguće osetljivosti bosilegradske populacije, nije traženo da se specifikuje koji je to jezik koji oni smatraju svojim drugim jezikom.

Što se tiče izjašnjavanja o prvom stranom jeziku u školi, kod niške populacije je kod svih ispitanika to bio engleski jezik (100%), a kod bosilegradskih ispitanika uglavnom engleski (75,5%), a zatim nemački (5%) i ruski (7,5%). Kada se radi o prosečnim ocenama iz prvog stranog jezika, kod niških učenika ona iznosi 4,87 (sa ukupno 35 petica), a kod bosilegradskih 3,94 (sa 16 petica). Većina učenika u obe populacije odgovorila je potvrdno i na pitanje da li uče i drugi strani jezik (niška sa 97,5%, a bosilegradska sa 90%), a kada je reč o prosečnim ocenama iz predmeta drugi strani jezik, one izgledaju ovako: bosilegradska populacija ima prosečnu ocenu 3,84 (sa 13 petica), a niška 4,77 (sa 32 petice). Imajući sve ovo u vidu, primetno je da niški ispitanici imaju nešto više prosečne ocene, što može biti rezultat nekoliko faktora: (1) činjenice da je niška škola „Stevan Sremac“ profilisana kao gimnazija primarno društveno-jezičkog karaktera, (2) nešto veće konkurencije pri upisu i (3) nešto većeg uticaja zapadnih kultura na veća mesta, kakvo je Niš (mas mediji, nešto veće mogućnosti putovanja, strani turisti, brža veza sa internetom).

Pored ovoga, učenici su još bili i upitani o tome koji jezik ili jezike govore dovoljno dobro da mogu da se na njima sporazumeju u svakodnevnoj komunikaciji i rezultati su bili sledeći:

Tabela 13. Funkcionalna upotreba stranih jezika

Table 13. Functional use of foreign languages

Jezik		Područje		Ukupno
		Bosilegrad	Niš	
<i>Engleski</i>	Odgovora	3	18	21
	%	7,5%	45,0%	26,2%
<i>Ruski</i>	Odgovora	5	0	5
	%	12,5%	0,0%	6,2%
<i>Italijanski</i>	Odgovora	0	1	1
	%	0,0%	2,5%	1,2%
<i>Španski</i>	Odgovora	1	2	3
	%	2,5%	5,0%	3,8%

<i>Bugarski</i>	Odgovora	1	0	1
	%	2,5%	0,0%	1,2%
<i>više njih</i>	Odgovora	8	18	26
	%	20,0%	45,0%	32,5%
<i>nijedan ili nema podataka</i>	Odgovora	22	1	3
	%	55%	2,5%	3,8%
<i>Ukupno</i>	Odgovora	40	40	80
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Rezultat iz navedene tabele koji najviše čudi jeste onaj koji govori o tome da je natpolovična većina bosilegradske populacije, koja je funkcionalno dvojezična (u ovom kraju se razume i bugarski i srpski jezik, a dijalekt kojim govore razume se i u Srbiji i u Bugarskoj), ostavila ovo polje prazno (19 slučajeva) ili upisala odgovor „nijedan“ (3 slučaja). Ovo se najverovatnije desilo zbog svojevrsne fuzije dva jezika u lokalni dijalekt, pa ova populacija nijedan od dva jezika ne prepoznaje kao strani. Ohrabruje podatak da čak 26 od 80 ispitanih učenika smatra da ima više jezika kojima mogu da se sporazumeju u svakodnevnoj komunikaciji.

Korelacije između indeksa jezičkog kosmopolitizma i uspešnosti u učenju stranih jezika

Ukrštanje odgovora dobijenih na stavove iz prve i treće grupe pitanja pokazuje identične tendencije kada su u pitanju dve ispitivane populacije. Naime, ni kod jedne ni kod druge grupe ispitanika nema statistički značajnih korelacija između indeksa jezičkog kosmopolitizma i prosečnih ocena iz predmeta prvi i drugi strani jezik. S druge strane, i kod niške i kod bosilegradske populacije nalazimo važne međusobne korelacije između ocena iz prvog i drugog stranog jezika (tabele 14 i 15).

Tabela 14. Pregled korelacija između indeksa jezičkog kosmopolitizma i uspešnosti u učenju stranih jezika – Bosilegrad

Table 14. Overview of correlations between Linguistic Cosmopolitanism Index and success in learning foreign languages – Bosilegrad

		<i>IndJK</i>	<i>Ocena iz prvog stranog jezika</i>	<i>Ocena iz drugog stranog jezika</i>
<i>IndJK</i>	Pearson Correlation	1	0,067	0,065
	Sig. (2-tailed)		0,683	0,690
	N	40	40	40

<i>Ocena iz prvog stranog jezika</i>	Pearson Correlation	0,067	1	0,661**
	Sig. (2-tailed)	0,683		0,000
	N	40	40	40
<i>Ocena iz drugog stranog jezika</i>	Pearson Correlation	0,065	0,661**	1
	Sig. (2-tailed)	0,690	0,000	
	N	40	40	40
** Korelacija je značajna na nivou 0,01. IndJK – Indeks jezičkog kosmopolitizma				

Tabela 15. Pregled korelacija između indeksa jezičkog kosmopolitizma i uspešnosti u učenju stranih jezika – Niš

Table 15. Overview of correlations between Linguistic Cosmopolitanism Index and success in learning foreign languages – Niš

		<i>IndJK</i>	<i>Ocena iz prvog stranog jezika</i>	<i>Ocena iz drugog stranog jezika</i>
<i>IndJK</i>	Pearson Correlation	1	0,070	0,051
	Sig. (2-tailed)		0,670	0,756
	N	40	40	40
<i>Ocena iz prvog stranog jezika</i>	Pearson Correlation	0,070	1	0,700**
	Sig. (2-tailed)	0,670		0,000
	N	40	40	40
<i>Ocena iz drugog stranog jezika</i>	Pearson Correlation	0,051	0,700**	1
	Sig. (2-tailed)	0,756	0,000	
	N	40	40	40
** Korelacija je značajna na nivou 0,01. IndJK – Indeks jezičkog kosmopolitizma				

ZAKLJUČCI

Rezultati naše ankete izgleda da sugerišu da ne postoji preterano jaka veza između uspešnosti učenja stranih jezika i percepcije veze nacionalnog identiteta i jezika kod bosilegradskih i niških gimnazijalaca. S druge strane, jedino kod niške populacije nalazimo značajne korelacije između odnosa prema učenju pojedinih stranih jezika i indeksa jezičkog kosmopolitizma. Blago tradicionalniji stavovi u jednoj pograničnoj opštini verovatno su uslovljeni faktorima tipičnim za takve oblasti: manjom sredinom, pripadnošću manjinskoj zajednici, tradicionalnijim

načinom života. Ipak, u ovom istraživanju, date razlike bile su jako male i javljale su se samo kod pojedinačnih stavova.

U vezi sa učenjem stranih jezika, sa aspekta naših „dnevnopolitičkih“ tokova, mogli bismo da pretpostavimo da učenje engleskog, na primer, podrazumeva „prozapadne“, a ruskog „proistočne“ političke stavove, pa time, možda, i izvesni „kosmopolitizam“, odnosno „konzervativnost“. Ipak, pri ovakvim tumačenjima treba biti vrlo oprezan: u današnjem istorijskom trenutku, globalna dominacija engleskog jezika prosto predstavlja činjenično stanje te je moguće i da se mladi opredeljuju za učenje ovog jezika iz sasvim pragmatičnih razloga. Dakle, ne zato što gaje ikakve emocije prema američkom i britanskom kulturnom nasleđu, a još manje politici, već pre svega jer im je engleski neophodan da negde otputuju ili pronadu posao (poslednje dve stvari, nažalost, često idu jedna sa drugom i podrazumevaju bespovratni odlazak mladih iz ove zemlje). Slična je situacija i sa ruskim: manje se uči jer je manje neophodan, ali „averzija“ prema učenju ruskog, naročito kao drugom stranom jeziku, kao da jenjava. Na ovo poslednje ukazuje i činjenica iz naše nedavne nastavničke prakse po kojoj je upravo učenje engleskog i ruskog jezika u kombinaciji – do pre desetak godina teško zamisliv spoj – sve traženije među omladinom u Srbiji. Ponovo, umesto da se pozivamo na sveže probuđenu ljubav prema zajedničkom slovenskom nasleđu (svakako da ima i toga), ovaj rezultat verovatno treba dovesti u vezu sa sve većim uticajem ruskog kapitala i proklamovanom namerom da Srbija postane „spona“ između Evropske Unije i Rusije (između ostalog i pomoću carinskih preferencijala). Učenici prate situaciju u državi i, koliko je to u njihovoj moći, pokušavaju da usklade svoje aspiracije sa mogućnošću da jednom pronadu nekakav posao. Verovatno iz istih razloga, španski, premda globalno dominantan gotovo kao engleski (a uskoro možda i dominantniji), nema uticaj koji direktno dopire i do našeg regiona. Ako izuzmemo povremene modne trendove (južnoameričke serije, koje su trenutno gotovo potpuno smenili programi na turskom), Španija, Srednja i Južna Amerika su prosto previše daleko da bi imale preterani uticaj na balkanske tokove. Samim tim opravdana je i percepcija naših učenika da im taj jezik sutradan neće pružiti naročitu prednost na tržištu rada, osim ako odluče da otputuju u daleke krajeve. Slična je situacija i sa kineskim, bez obzira na izvesno prisustvo ove populacije u Srbiji (trenutno u manjem padu). Kod ovog poslednjeg, verovatno treba imati u vidu i objektivne teškoće pri savladavanju tako različitog jezika, koje možda smanjuju i motivaciju za učenje.

Ukratko, populacija učenika završnih godina bosilegradske i jedne niške gimnazije bugarske i srpske nacionalnosti u trenutku vršenja ovog ispitivanja (mart 2012) nije se znatno razlikovala od studentske populacije (Павловић и Јовановић, 2012) u vezi sa pitanjima nacionalnog identiteta i maternjeg jezika: blago preovlađuju kosmpolitski

u odnosu na konzervativne stavove. Takođe, bez obzira na nacionalnost i kraj u kome žive, učenici daju prednost učenju engleskog jezika, verovatno iz pragmatičnih razloga. Na nivo prednosti koja se daje engleskom jeziku možda je u određenoj meri uticao i pozitivan stav EU prema kandidaturi Srbije za članstvo, koji je donet neposredno pre obavljanja anketiranja. Ove teze treba potvrditi u daljim istraživanjima.

LITERATURA

- Антовић, М. & Стаменковић, Д. (2013). Вредносни судови у вези са односом језика и идентитета на граници Србије и Бугарске. У Мишић Илић, Б. и Лопичић, В. (ур.). *Језик, књижевност, вредности – Језичка истраживања*. Ниш: Филозофски факултет (у штампи).
- Бугарски, Р. (2010). *Језик и идентитет*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека XX век.
- Бугарски, Р. (2002). *Нова лица језика – социolingвистичке теме*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека XX век.
- Вlahовић, Н. (1997). Stavovi o jeziku u okviru opštih izučavanja stavova. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 95, 61–77.
- Вlahовић, Н. (1990). Iz istraživanja stavova o jeziku na srpskohrvatskom jezičkom području. *Sol: lingvistički časopis* 10–11 (1–2), 43–51.
- Влаховић, Н. (1989). *Популарни судови о језику на српскохрватском језичком подручју* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Greenberg, R. D. (2004). *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: OUP.
- Ђоровић, Д. (2004). Однос студената хуманистичких наука према страним језицима. *Настава и васпитање* 53 (4-5), 448–464.
- Edwards, J. (2009). *Language and Identity – An Introduction*. Cambridge: CUP.
- Игњачевић, А. (1998). *Ставови о енглеском језику у средњем и високом образовању у Београду* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Joseph, J. E. (2004). *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kalogjera, D. (1985). Attitudes towards Serbo-Croatian Varieties. *International Journal of the Sociology of Language* 52, 93–109.
- Ковачевић, Б. (2005). Ставови говорника српског језика према страним језицима. *Српски језик – студије српске и словенске* 10(1–2), 501–518.
- Ковачевић, Б. (2004). Ставови према варијететима српског језика. *Philologia* 2, 33–38.
- Mac Giola Christ, D. (2003). *Language, Identity and Conflict – A Comparative Study of Language in Ethnic Conflict in Europe and Eurasia*. London/New York: Routledge.
- Pavlenko, A. (2003). Language of the enemy. Foreign language education and national identity. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 6(5): 313–331.
- Павловић, В. & Јовановић, М. (2012). Ставови студената Универзитета у Нишу у вези са односом језика и идентитета. *Теме* 36(3) (у штампи).
- Павловић, В. & Тасић, М. (2013). Вредносни судови у вези са односом језика и идентитета код студената Универзитета у Нишу. У Б. Мишић Илић, и В. Лопичић, (ур.). *Језик, књижевност, вредности – Језичка истраживања*. Ниш: Филозофски факултет (у штампи).

- Стојић, С. (1991). *Енглеске позајмљенице у говорном српскохрватском језику – познавање, употреба, ставови* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Fishman, J. A. (ed.) (1999). *Handbook of Language and Ethnic Identity*. New York/Oxford: OUP.
- Fought, C. (2006). *Language and Ethnicity*. Cambridge: CUP.
- Hudson, R. (1981). Some issues on which linguists can agree. *Journal of Linguistics* 17(2): 333–343.
- Škiljan, D. (1988). Stavovi stanovnika Zagreba prema jeziku. *Kulturni radnik* 41(5), 166–212.

ЗАХВАЛНОСТ: Аутори овог рада захваљују се на помоћи Гимназији у Босилеграду, Гимназији „Стеван Сремац“ из Ниша, колегама и колегицама мр Владану Павловићу, Милошу Јовановићу, Марији Станковић и Ивани Влајковић, као и тиму са пројекта 179013.

Mihailo Antović, Dušan Stamenković, University of Niš, Faculty of Philosophy,
Department of English Studies, Niš

Miloš Tasić, University of Niš, Mechanical Engineering Faculty, Niš

THE RELATION BETWEEN THE KNOWLEDGE OF FOREIGN LANGUAGES AND THE PERCEPTION OF IDENTITY IN BORDER MUNICIPALITIES OF SOUTHEAST SERBIA

Summary

Drawing on the previous study which tested the perception of the relationship between national identity and language in student population (Pavlović & Jovanović, 2012), the paper aimed at examining the correlations between the success of the respondents in foreign language learning in two high schools in south-eastern Serbia (from Niš and Bosilegrad), and their attitudes toward the relationship between national identity and language. Moreover, we also wanted to test whether there would be any correlations between their attitude toward the relationship between national identity and language and the success they have in foreign language learning. A survey questionnaire, printed in Serbian and Bulgarian, was distributed to forty third- and fourth-grade high school students in each town, of both Serbian and Bulgarian nationality. The questionnaire comprised three groups of questions: (1) the ones which examined the level of the so-called “linguistic nationalism” and “linguistic cosmopolitanism”, (2) the ones which tested the attitudes of the students toward learning various foreign languages (English, Russian, Spanish, Chinese) and language learning in general, and (3) the ones concerning the marks that students achieved in mother and foreign language subjects at the moment they were tested. The analysis of the responses resulted in the general conclusion that cosmopolitan sentiments were dominant in both examined populations, that students specify English as their language of choice, and that there are no significant correlations between the chosen foreign language and successful learning, on the one hand, and the index of linguistic nationalism, on the other. On the whole, the differences between the responses given by the

two groups of respondents were not that great, however, the correlations existing between the index of linguistic cosmopolitanism and the students' attitude toward language learning were only partial and limited to the group of students from the high school in Niš.

DODATAK

Sadržaj upitnika na srpskom

Upitnik pred Vama je osnov istraživanja »Vrednosni stavovi u vezi sa odnosom jezika i nacionalnog identiteta« koje sprovode istraživači sa Filozofskog fakulteta u Nišu. Upitnik sadrži 44 kratka pitanja na koja ćemo vas zamoliti da odgovorite, što ne bi trebalo da vam oduzme više od petnaest minuta. Takođe ćemo Vas zamoliti da nam date i podatke o mestu Vašeg rođenja, mestu boravka, godinama starosti, obrazovanju Vaših roditelja i slično. Anketa je anonimna, a dobijeni podaci biće korišćeni isključivo u naučne svrhe. S obzirom na to da niko nikada neće saznati koje ste odgovore baš Vi dali i da ovo nije nikakav test znanja, molimo Vas da nam pomognete tako što ćete iskreno odgovoriti na pitanja iz upitnika.

Pol _____
 Godina rođenja _____
 Nacionalnost _____
 Mesto rođenja _____
 Mesto stalnog boravka _____
 Mesto rođenja majke _____
 Obrazovanje majke _____
 Mesto rođenja oca _____
 Obrazovanje oca _____
 Veroispovest _____

Koji je vaš stav prema religiji? (zaokružite broj)

1. Uvereni/-na sam vernik/-ca i prihvatam sve što moja vera uči
2. Religiozna/-an sam, ali ne prihvatam sve što moja vera uči
3. Razmišljam o tome, ali nisam načisto da li verujem ili ne
4. Prema religiji sam ravnodušan/-na
5. Nisam religiozna/-an, ali nemam ništa protiv religije
6. Nisam religiozan/-na i protivnik/-ca sam religije

1.	Prirodno je da svaka nacija ima svoj nacionalni jezik i svoju nacionalnu državu	da	ne
2.	Da bi mogao uspešno da živi i stvara, čovek ne mora obavezno da se koristi svojim maternjim jezikom	da	ne

3.	Maternji jezik svakog naroda u sebi sadrži celokupnu dušu, celokupnu prošlost, sve duhovne vrednosti i stvaralačke zamisli tog naroda	da	ne
4.	Latinicu bi trebalo izbaciti iz upotrebe na ovim prostorima.	da	ne
5.	Pismo (na primer: ćirilica, latinica) nije obavezan i nepromenljiv deo nacionalnog identiteta	da	ne
6.	Narod bez svog jezika i države osuđen je na propast	da	ne
7.	Pogrešno je smatrati da sve ljude koji govore jedan jezik treba objediniti u istu državu.	da	ne
8.	Jezik je snažan integrativni faktor u svakoj naciji i državi	da	ne
9.	Maternji jezik nije zadat samim rođenjem jednom zauvek	da	ne
10.	Višejezičnost i multikulturalnost su prirodno stanje većeg dela čovečanstva i izvor bogatstva, a ne pretnja nacionalnom identitetu.	da	ne
11.	Ne treba učiti ruski, jer nam Rusija nikada u istoriji nije iskreno pomogla	da	ne
12.	Maternji jezik, njegova čistota i bogatstvo, mora se zaštititi od promena, svakojakog kvarenja i štetnih uticaja drugih jezika	da	ne
13.	Ne treba učiti engleski, jer globalna dominacija Amerike opada	da	ne
14.	Za razliku od mog maternjeg jezika, drugi jezici su grubi i njima se ne mogu izraziti duboke misli	da	ne
15.	Maternji jezik je vrhunski i konačni izraz nacionalnog identiteta	da	ne
16.	Treba učiti kineski, jer je to jezik budućnosti	da	ne
17.	Dete ne treba učiti stranim jezicima dok tečno i logično ne progovori na svom maternjem jeziku.	da	ne
18.	U porodici treba da dominira kult maternjeg jezika – da sva značajna porodična zbivanja i svi razgovori u porodici budu na maternjem jeziku	da	ne
19.	Posebno je važno da buđenje lične svesti deteta (obično u trećoj / četvrtoj godini života) bude na njegovom maternjem jeziku	da	ne
20.	Treba učiti španski, jer sve više ljudi zna ovaj jezik	da	ne
21.	Treba prihvatiti Evropu, njenu raznolikost i vrednosti, kao proširenu kulturnu, duhovnu i jezičku domovinu	da	ne

22.	Svi bi trebalo da uče engleski, jer je on danas globalni jezik	da	ne
23.	Treba učiti ruski, jer je Rusija uvek bila naklonjena Srbiji	da	ne
24.	Učenje drugih jezika daje uvid u druge kulture i proširuje vidike i znanja	da	ne
25.	U životu bolje prolaze oni koji dobro znaju engleski jezik (dobijaju bolje poslove, stipendije za školovanje u inostranstvu i sl.)	da	ne
26.	Smatram da moji vršnjaci u govoru koriste previše engleskih reči	da	ne
27.	Deca treba da počnu sa učenjem stranih jezika u što ranijem detinjstvu	da	ne
28.	Engleski jezik smatram bitnim i neotudivim delom svog identiteta koji me umnogome definiše (kroz muziku koju slušam, filmove i serije koje gledam...)	da	ne
29.	Trebalo bi da se engleski izučava kao izborni, a ne obavezan predmet u školama	da	ne
30.	Neznanje engleskog jezika znatno otežava korišćenje tehnologije (prvenstveno kompjutera i mobilnih telefona)	da	ne
31.	Više volim domaće filmove, serije i muziku, nego američke i engleske	da	ne
32.	Imam utisak da se u Srbiji engleski smatra jezikom višeg ranga od srpskog	da	ne
33.	Učenje stranih jezika udaljava od sopstvenog nacionalnog identiteta	da	ne
34.	Sebe doživljavam kao dvojezičnu (višejezičnu) osobu	da	ne
35.	Koji je vaš maternji jezik?		
36.	Koju ocenu imate iz ovog predmeta u školi?		
37.	Da li govorite još neki jezik jednako dobro ili skoro jednako dobro kao vaš maternji jezik?		
38.	Koju ocenu imate iz ovog (drugog) jezika u školi?		
39.	Koji je prvi strani jezik koji učite?		
40.	Koju ocenu imate iz prvog stranog jezika u školi?		
41.	Da li učite i drugi strani jezik?		
42.	Koju ocenu imate iz drugog stranog jezika u školi?		

43.	Koji strani jezik govorite dovoljno dobro da možete na njemu da se sporazumete u svakodnevnoj komunikaciji?	
-----	---	--

